

Angelo Cerkvenik:

Protialkoholni boj in gospodarstvo

V poslednjih desetletjih so se mnoga socialna, elična in politična gibanja silno potencirala i kvalitativno i kvantitativno. Vzrok vsem tem gibanjem so v prvi vrsti negativne življenske razmere, negativne sestavine posameznih sestavov (sistemov) in do današnje dobe veljavnih etičnih načel ter naziranj. Vsa ta gibanja jasno dokazujejo, da je potrebno in nujno neobhodno ukreniti nekaj, kar bo ustvarilo boljše — gospodarske razmere. Namenoma sem posebej poudaril atribut: gospodarske. Saj so brezdvomno baš gospodarski pogoji življenja in izživljanja tisti pogoji, ki tvorijo osnovo vsem socialnoeličnim živlenskimi odnošajem.

Rad priznam, da ne moremo le poslednje trditve vzeti kot tozadevno absolutno dognanje ali, morebiti, celo kot aksiom, vendar pa mora vsaj vsak povprečen duh po kratkem premišljevanju doumeti, da je ta trditev vsaj relativno najpopolneje dognana resnica.

Iz pravkar povedanega moramo nujno sklepati, da bi moglo današnje vseukupno življenje ozdraveli le z radikalnimi gospodarskimi reformami. To trditve dokazujejo najočitneje socialnopolitična gibanja, ki tresejo današnji svet najjače in najnevarneje — saj so vsa ta gibanja, vsaj po svojem jedru, najprej specifično gospodarska. (N. pr. komunizem.)

Revolucije — menim — posebno pa gospodarske, ne morejo uspešno lečiti živlenskih razmer, temveč edinole reforme. Najzgovorneje nam to potrjuje ruska oklobrska revolucija, ki se je naposled z uvedbo N e p a morala precej temeljito povrniti k staremu ekonomskemu (kapitalističnemu) družabnemu sestavu. Ne trdim sicer, da so revolucije absolutno nepotrebne — potrebne so, toda izključno le kot členi v verigi evolucije.

Vsa evolucija, ki je odvisna od človeka, pa temelji malone izključno na znanstvenih rezultatih in zato moremo verjeti, da bo izključno le znanost reševala gospodarske probleme pozitivno ali vsaj zadovoljivo. Zločin je, hoteli nasilno uveljaviti in vtelesiti osnutke, ki temeljijo le na domnevanjih, upih, mogoče na preidealnih občutjih ljubezni in hrepenenji, ne pa na realni, t. j. na zanesljivi znanstveni osnovi.

Nič manj zločin pa ni, hoteli nasilno zatreti oslvarjenje tvorb, ki se opirajo na znanstveno ugotovljena dognanja.

To nasilno zatiranje je zelo pogost vzrok revolucij, zato je v očeh vsakega razumnika dvojen zločin.

Iz vseh teh, s skromnimi potezami naznačenih vzrokov so našla mnogo odziva baš takšna gibanja, ki so eminentno gospodarskega značaja; če se tej bistveni gospodarski tangenti gibanja pridruži še druga, t. j. socialnoetična tangenta, tedaj moremo vsako takšno pozitivno gibanje imenovati naravnost: idealno.

Takšno gibanje je protialkoholni pokret, ki je našel mnogo živahnega odmeva po vseh kontinentih in deželah ter ustvaril silno svetlovno zajednico — včasih — fanatičnih borcev.

Saj je baš prejšnje desetletje prineslo v Združenih Ameriških državah uvedbo prohibicije, ta epohalni uspeh stoletnega smolrenega protialkoholnega delovanja. Smelo moremo lrditi, da pomeni ameriška uvedba prohibicije približno vsaj toliko pomembno gospodarsko-socialno kot ruski oktoberski prevrat gospodarsko-politično revolucijo.

Nikakor ne nameravam danes pisati o uspehih ali neuspehih prohibicije; moj namen je le, povedati glavne razloge, ki nas silijo k čim intenzivnejšemu protialkoholnemu gibanju.

Prvi in osnovni razlog je, kakor sem že omenil, specifično gospodarskega značaja.

Umno gospodariti pomeni: doseči čim večje uspehe s čim manjšo izrabo energij. Gospodar, ki po nepotrebnem iroši energije, gospodari slabo, gospodar, ki pa celo dopušča možnost kvarnih vplivov pri svojem gospodarskem procesu, lakšen gospodar sploh ni več gospodar. Umen gospodar bo skušal dognati skrajno relacijo med potrošnjo in uspehom, skušal bo izločiti vsak kvarni vpliv, ki se da izločiti, izločili n. pr. vse vzroke, ki zmanjšujejo delovne energije v njegovem podjetju zaposlenega osebja (primerjaj Forda!), to so v prvi vrsti bolezni. Vsako racionalno urejeno veliko podjetje (le velika podjetja pa so merodajna za presojo gospodarskega nivoja kakšnega ljudstva in dežele!) bo skušalo nuditi svojemu osebju vse možnosti, ki mu ščitijo zdravje, kajti absolutno zdrav (vsaj teoretično: absolutno!) delavec bo ustvarjal brezdvomno že po nekem naravnem nagonu več in bolje kot navidez zdrav, v resnici pa bolan delavec. Pogoste bolezni, bolehanja ulegnejo poslali katastrofalna za vsako podjetje; prezgodnje upokojitve (mislim tu n. pr. na velika državna podjetja) silno obremenjajo proračun, s tem posredno davčne dolžnosti vsega ljudstva, ne glede na — mnogokrat — naravnost nenadomesne izgube delovnih energij in zmožnosti posameznih delavcev, prezgodnji primeri smrti včasih le težko nadomesljivih organizatorjev in strokovnih delavcev so prepogosti vzroki rakove poli premnogih večjih in manjših podjetjih. Izločiti vse možnosti prezgodnjih, protinaravnih obolenj, bi bilo pač idealno, a zadovoljiti se moramo z upom, da bomo eliminirali premnogo prav nič potrebnih in nikakor ne neobhodnih bolezni na minimum. Najrazširjenejše nevarne bolezni so vsakakor tako zvane socialne bolezni, med katere štejemo tuberkulozo, spolne bolezni in — alkoholizem.

Alkoholizem je čisto navadna, absolutno nepotrebna bolezen, alkoholizem je sistematično zastrupljanje človeškega organizma z enim izmed — praktično — najhujših strupov, z alkoholom. Dosedanja proučevanja so dognala, da je alkoholizem najbolj nevarna socialna bolezen, ki se ji ne more primerjati nobena druga bolezen. Alkoholizem je namreč najnelejša pospeševaleljica mnogih in najraznovrstnejših bolezni, naravnost življenjski pogoj pa je tuberkulozi in spolnim boleznim. Popolno

iztrebljenje alkoholizma bi v doglednem času dovedlo do popolne smrti tuberkuloze in spolnih bolezni. Značilno dejstvo je n. pr., da je več zdravnikov v različnih krajih in raznih časih ugotovilo, da se je približno 75 odstotkov vseh spolnih okuženj dogodilo pod vplivom alkohola, t. j. v lahno napitem stanju okuženecv. Nič manj značilno ni dejstvo, da je v nekaterih krajih (Njujork!) Amerike, kjer se z večjim ali manjšim uspehom izvajajo prohibicijske določbe, padlo število smrtnih primerov zaradi tuberkuloze za pideset odstotkov. In to v tej kratki dobi, v deloma anarhičnih razmerah ameriških vele mest!!

Gospodarsko škodo ki jo ta bolezen povzroča, je v številkah nemogoče izraziti. Vzemimo za primer samo Slovenijo, ki je l. 1926 zapila več kot eno miliardo dinarjev. Površen opazovalec bo rekel: Ena miliarda je lepo število, dvakrat in pol, blizu trikrat toliko, kolikor znašajo vsi slovenski davki. In vendar je takšna površnost neodpustljiva, kajti prištetih je treba k vsotam, izdanim za alkoholne strupe, še zgubo, ki jo je narodno gospodarstvo utrpelo s tem, da se je toliko in toliko milijonov kilogramov najredilnejše snovi, t. j. sladkorja pokvarilo, ko se je ta sladkor, n. pr. spremenil v alkohol — slrup. Karakteristično je n. pr. tole: Med svetovno vojno je Nemčija porabila za fabrikacijo alkoholnih tekočin (tedaj slrupa!) 50 milijonov ton ječmena in 160 milijonov kvintalov krompirja; v istem času je umrlo zbog nedovoljne in slabe prehrane ali pa direktno od gladu pol milijona Nemcev! Primerjajte Ameriko, bogato deželo z beraško Evropo!!

Nadalje moramo prištetih k zgoraj omenjeni vsoti še zgubo na energijah delovnih moči (»Blauer Montag« etc.), zgube na zdravju, mnogotera uničena življenja, premnoge že ob spočetju hiranju in počasnemu umiranju zapisane oroke, stroške zdravljenja, bolnišnic, blaznic, jelnišnic, sodnij itd. itd.

Če bi se mogla ta ogromna gospodarska zguba izraziti v številkah, bi nastale takšne vsote, da bi jih človek v prvem trenutku moral imenovali absurde.

Po zrelem premisleku moramo dati prav tistemu protialkoholnemu borcu, ki je dejal nekako takole: »Gospodarska škoda, ki so jo povzročile vse vojne od pamliveka pa do danes, je komaj neznačen del tisle gospodarske škode, ki jo je človeštvo utrpelo zavoljo alkoholizma!«

Le kdor pred dejstvi nasilno zapira oči, more trditi, da alkoholizem ne uničuje narodnega gospodarstva.

Iz te ogromne gospodarske zgube izvira še vse drugo neizrekljivo zlo, zaradi katerega je velika protialkoholna misel osvojila toliko najidealnejših mož in žena, toliko genialnih mož in žena ter iz njih ustvarila fanatične borce za abstinenco.

Socialno zlo nujno izvira iz negativnih gospodarskih razmer.

Naj navedem samo dvoje, troje primerov iz dežele, ki je vsaj na pol »suha«, t. j. iz dežele prohibicije.

Po uvedbi prohibicije je bilo kljub nepopolnemu uspehu le-te ustanovljeno 26 delavskih bank, o katerih prej ni bilo ne duha ne sluha; po uvedbi prohibicije so se reducirale državne in privalne podpore šol-obveznim otrokom na minimum, kar pomeni, da morejo delavci svojim otrokom sami kupovati knjige, obulev, obleko itd.; po uvedbi prohibicije se je konzum mleka silno povečal. Povprečno pride tam na glavo v enem

letu 200 litrov mleka, dočim pride — morda — na jugoslovenskega državljana v enem letu povprečno komaj ca. 20 litrov.

Da nili ne govorim o Islandiji, Danski, Švedski, Norveški, Finski, t. j. o deželah, ki so dejansko suhe!

Nič ni bolj naravnega in razumljivega kot beda povsod tam, kjer propadajo velike dobrine. Nad vse zgovorno nam to dokazuje svetovna vojna, ki je požrla milijarde... Socialni kaos, ki je sledil svetovni vojni, pač očitno izvira iz pomanjkanja dobrin, ki jih je požrla vojna. Alkoholizem pa je nepretrgana vojna, je vojna brez kraja in konca, ker požira sistematično in navidez le malenkostne dobrine.

Odprava alkoholizma bi pomenila najmanj polovično odpravo socialnega zla. Vsa odprava socialnega zla, ki ne vpošleva obenem tudi odprave alkoholizma, je le puhla doktrina, ki se ji bela logika kralja Alkohola smeje v obraz. (Jack London!) Brez odprave alkoholizma je vsakršno poskušanje rešitve socialnih problemov — otročarija.

Le absolutno trezen zarod (absolutno trezen posameznik) bo mogel nuditi poraben material novemu družabnemu sestavu in novemu socialnemu redu. Po alkoholizmu degeneriran zarod bo vedno v oblasti tistih živalskih instinktov, ki so kri in možgani današnjega družabnega sestava. Le trezen zarod bo umel tako daleč in tako natančno matematično misliti, da bo doumel pravično oceniti svojo lastno vrednost in vrednost družbe ter svoje razmerje do družbe.

Ali je potrebno še posebej poudarjati, kako ozko je spojena etična višina ljudstva z njegovim gospodarskim in socialnim stanjem? Ali ni mar znano, da sta dva ekstrema etičnemu nivoju posameznika in družbe najbolj nevarna: beda in prekomerno bogastvo, veliko in čezmerno delo in brezdelje, pomanjkanje najvitalnejših potrebščin in razkošje? Ni neinteresantno vprašanje, če ni morda moliv, ki povzroča enako v prvem, kakor v drugem primeru propadanje etičnih vrednot, po svojem bistvu isti? Menim, da morem pozitivno odgovoriti: t. j.: krivo je nezdružavo stanje vsakega takšnega posameznika. Higiena! Stroj, ki preveč dela, se izrabi, stroj, ki sloji, zarjavi! Oba postaneta nerabna. Najti pravilno razmerje med delom in zdravjem pomeni: najti življenjski pogoj etičnega nivoja vsega človeštva.

Sicer pa: ne žalujmo za brezdelniki! Obsojeni so na smrt že a priori! Nehajmo žalovati za njimi, ki prostovoljno umirajo! Le za tiste nam gre, ki ustvarjajo življenje — za vse, ki delajo, duševno in telesno.

Etika je tako ozko sorodna s higieno, da je njuno razmerje na las podobno razmerju med človekovim duhom in telesom. In kaj je baš prvi pogoj za doseg pozitivnih zahtev, higiene, če ne vprav odprava alkoholizma?

Drugo izvira iz drugega:

Ugoden gospodarski položaj ljudstev je pogoj pozitivnemu socialnemu redu in visokemu etičnemu nivoju teh ljudstev.

Borba za doseg ugodnih gospodarskih razmer je nujno potrebna; ta borba se mora spoštovati, se mora podpirati — najprej pa se mora razumeti.

Edino to mi je bil namen: prinesiti nekoliko svetlobe glede na našo borbo, da bomo našli tudi pri eminentno važnem gospodarskem faktorju, pri našem trgovskem človeku, tisto razumevanje, ki nam je za uspešno borbo tako zelo potrebno.

Dr. L. L. Böhm:

Nastanek mednarodne trgovske zbornice

Koncem sedemdesetih let preteklega stoletja se je pokazalo skoraj povsod stremjenje po emancipaciji od tujih krogov, po aktivni trgovski bilanci, po autarkiji ali nacionalni gospodarski samozadostitvi, po mobilizaciji vseh živih sil naroda v svrhu izdelovanja vsega potrebnega v domači deželi, skralka stremjenje za tem, da se poedine države, z malimi izjemami, kolikor mogoče hermetično zapro pred tujimi gospodarskimi uplivi.

Posledice tega stremjenja so bile povsod enake: Zatvarjanje trgov zaradi autarkičnega gospodarstva je vodilo do napetosti, nesoglasja, mržnje in končno, kot ena glavnih komponent, do svetovne vojne.

To autarkično zaščitno-carinsko, večkrat ob enem tudi imperijalistično stremjenje je polekalo v prvi vrsti iz krogov nacionalističnih politikov, katerim so seveda krepko na strani stali nekateri produktivni krogi, posebno velika industrija, ki je po pravici od tega nacionalistično-autarkičnega stremjenja pričakovala velikanski podvig svoje lastne produkcije s sredstvom izključenja tuje konkurence.

Toda pokazale so se kmalu struje, ki niso odobravale te politike zatvarjanja lastne države pred gospodarskimi uplivi od strani drugih držav. V prvi vrsti trgovstvo. Trgovec je liberalen, kozmopolitičen. Njemu ne gre samo za to, da kupuje in prodaja v domači zemlji, temveč on stremi za tem, da kupuje tam, kjer je cenejše in prodaja tja, kjer je dražje. Po istih potih mu sledi eksportna industrija, ki si želi osvojiti kolikor mogoče velik del svetskega trga. V konsekvntnem zasledovanju svojih ciljev so vsi ti krogi končno tudi neumorno na to delovali, da odstranijo vse zapreke, ki ovirajo svetsko gospodarstvo v vsakem pogledu. Tako stremjenje je bilo na vsak način hvale vredno, ker je bilo ob enem stremjenje po svetskem miru, kot pogoju nemotenega gospodarskega razvitka posameznikov, kakor celokupnosti.

Tako vidimo, da so nastala nesoglasja med gornjimi kategorijami privrednih krogov na eni strani, na drugi strani pa med predstavniki autarkične, visokozaščitne imperijalistične, večkrat zelo bojvite struje. Te struje so bile zmagovite. Pacifisti, ki so stremeli po mirnem razvoju svetskega gospodarstva, so bili polisnjeni v ozadje. Konkretno bi se dalo reči, da so svetsko-trgovsko orijentirani krogi še pred vojno stremeli po nekem mednarodnem privrednem organizmu, ki naj bi si prizadeval, da se privredni pogoji internacionalno uredi in da se izmenjavi dobrin stavijo kolikor mogoče male zapreke, oziroma da se vse stori, kar bi zamoglo olajšati internacionalno izmenjavo dobrin.

V razvojnem poleku stremljenja različnih gospodarskih korporacij po olajšavi svetske trgovine, svetskega prometa in sploh svetskega gospodarstva vidimo sledeče faze:

1. Nacionalne trgovske zbornice; 2. Trgovske zbornice kake države v tujini; 3. Internacionalni trgovski kongresi; 4. Konferenca v Atlantic City; 5. Internacijska trgovska zbornica.

V časih merkantilizma, čegar doktrine so velevala, da se naj obdala država s kolikor mogoče visokim zaščitno-carinskim zidom in naj ne dopušča nikogar v deželo, ki bi zamogel domači manufakturi (kakor se je tedaj reklo) ali pa domači trgovini na katerikoli način škodovati, nastale so prve nacionalne trgovske zbornice baš na Francoskem, klasični zemlji merkantilizma, ki so se več kot 100 let pozneje začele širiti po ostali Evropi in končno tudi izven nje.

V 19. stoletju, posebno za časa nadvlade liberalnih idej so bile nacionalne trgovske zbornice oni faktor, ki je vedno bolj deloval za internacionalizacijo svetskega gospodarstva. Mišljenja in nasveti različnih trgovskih zbornic vsega sveta so bili večkrat merodajni pri ustanovitvi vseh onih mnogobrojnih internacionalnih institucij, ki so služile v predvojnem času gladkemu poteku internacionalnega gospodarstva, posebno z ozirom na promet. Korak naprej v tej smeri pomeni ustanovitve trgovskih zbornic v tujini, ki naj bi služile pospeševanju in zaščiti domače trgovine kake dežele v tujini.

Bivša Avstro-ogrska monarhija je bila prva, ki je ustanovila v Carigradu že l. 1870 tako inozemsko trgovsko zbornico (kasneje je osnovala še štiri druge). Sledile so Anglija, Francija, Belgija, Italija, Nemčija, Zedinjene države, Nizozemska in Rusija, ki so ustanovile eno ali več inozemskih trgovskih zbornic. Te inozemske trgovske zbornice so bile in so združena trgovcev kake države v tujem mestu. One čuvajo interese lasne trgovine, iščejo dobrih stikov s trgovci in konsumenti dežele, v kateri se nahajajo, iščejo pa tudi stikov s trgovci drugih držav, ki v doličnem mestu zastopajo svoje trgovske interese. Medsebojno spoznavanje, orientacija glede gospodarskih potreb ene in druge dežele, možnost navezavanja trgovskih stikov, to so bile ugodne posledice teh inozemskih trgovskih zbornic. Ne sme se pri tem pozabiti, da dobri trgovski odnošaji tudi dobrodejno uplivajo na medsebojne politične razmere.

Pod pritiskom vedno večje prepletenosti gospodarskega življenja pa so prišli internacionalni gospodarski krogi do spoznanja, da je potreben tudi stik poedinih inozemskih trgovskih zbornic med seboj, kakor tudi z domačimi zbornicami. Težnja je šla za tem, da se napravi mednarodni privredni organizem z delovanjem, usmerjenim, da se privredni pogoji mednarodno izenačijo in da se skuša z vsemi sredstvi odstraniti zapreke internacionalnemu prometu dobrin. To stremljenje je dovedlo že leta 1905 do I. internacionalnega kongresa trgovskih zbornic v Lüttichu. Daljnji kongresi so bili 1906 v Milanu, 1908 v Pragi, 1910 v Londonu, 1912 v Bostonu, 1914 v Parizu.

Na teh internacionalnih kongresih so bili napravljeni različni zaključki trgovsko-pravnega in trgovsko-političnega značaja. Ti internacionalni kongresi trgovskih zbornic so skušali pred vsem izvesti olajšave internacionalnega prometa (svetsko menično in čekovno pravo, poenostavljenje trgovske statistike, koledarja, pošlne reforme, omejitev carinskih šikan, internacionalne odredbe glede pomorstva itd. itd.). Ne da se tajiti, da so imeli ti internacionalni kongresi trgovskih zbornic velik vpliv v zmislu internacionalizacije in poenotenja svetskega gospodarstva.

Svetovna vojna pa je vsemu temu napravila konec.

Ozračje medsebojnega sovraštva, ki je težko ležalo posebno nad Evropo, ni dopuščalo, da bi se nadaljevalo poprej tako lepo začeto delo

internacionalnega gospodarstva in s tem zvezanega internacionalnega sporazumevanja ter svetskega miru. Ali gospodarske prilike so bile močnejše kot vse politične novotvorbe in kot vse nove gospodarske ideologije. Nepobitno se je pokazalo pred vsem svetom uničenje svetkega gospodarstva, obenem s kategorično zahtevo po obnovitvi starih mednarodnih zvez, oziroma po novih formulah zveze internacionalnega gospodarstva. Konkretno obliko je ta neodklonljiva zahteva našla v ustanovitvi društva narodov in mednarodnem uradu dela. Ker sta bili ti dve ustanovi bolj političnega, oziroma socialnega pomena, se je internacionalni gospodarski svet sporazumel, da je pred vsem potreba navezati v gospodarskem življenju novih internacionalnih vezi, ki bi olajšale neznosno svetsko-gospodarsko zlo, ublažile do skrajnosti napeto medsebojno nezaupanje držav in narodov in na temljuboljšanja gospodarskih prilik delovale direktno ali indirektno na ohranitvi prepotrebnege svetskega miru.

Temu razpoloženju najmočnejših internacionalnih gospodarskih krogov se je zahvalili, da je sklenil internacionalni gospodarski svet (Irgovske zbornice, gospodarske korporacije, svetska financa itd.) ustanoviti si svoj lastni internacionalni gospodarski forum in tako se je že eno leto po vojni v Atlantic City vršila prva konferenca, kjer je dozorela ideja ustanovitve internacionalne Irgovske zbornice. Prvi kongres Irgovskih zbornic, gospodarskih korporacij, kakor tudi posameznih privrednikov velikih držav je sklenil 24. junija l. 1920 v Parizu, da se naj ustanovi internacionalna Irgovska zbornica, kar se je tudi ob živahnem pritrjevanju vseh internacionalnih gospodarskih krogov zgodilo. Razven tega osnovalnega kongresa je imela internacionalna Irgovska zbornica do danes še štiri kongrese in sicer vsako drugo leto in vsakokrat v drugem mestu sveta. Prvi je bil v Londonu l. 1921, drugi v Rimu l. 1923, tretji v Bruslju l. 1925, četrti v Stockholmu l. 1927.

Važno je omeniti, da v svetovni vojni premagane centralne sile k prvim trem kongresom niso bile pripuščene. Šele l. 1925 so jih sprejeli kot člane v internacionalno Irgovsko zbornico. Avstrija in Nemčija sta se pozivu odzvali, dočim do jeseni preteklega leta še ni bilo znano, da-li sta priglasili Bolgarija in Turčija svoj pristop. Pri zadnjem kongresu v Stockholmu je bila tudi naša država zastopana.

Anton Podgoršek:

Nekaj o racionalizaciji in njenem pospeševanju v posameznih državah

(Konec)

Tako se je razvila nova znanost, znanost o delu, ki je že bogato oplodila veliko polje socialnih ved. Pod njo umevamo ono »socialno znanost, ki združuje spoznanja in pravila poslopanja glede določitenih znakov dela, njegovih učinkov in njih optimalnega oblikovanja

v posameznem, kakor tudi z ozirom na njih optimalno kombinacijo skupaj s tehničnimi in obratnogospodarskimi elementi v delovno organizacijo, ki se more odobrili v človeško- in stvarnoekonomskem pogledu.

Naslednji pregled nam naj poda sliko razvoja in pospeševanja racijonalizacijskih stremeljenj v posameznih državah!

Rojstna dežela racijonalizacije je Amerika. Zanja so namreč predvsem potrebne tudi velike množine kapitala in ravno s tem je Amerika bogato založena. Nekaj številk nam bo to pojasnilo. Zedinjene države so pred vojno dolgovale v glavnem Evropi 1 milijardo dolarjev. Po vojni pa dolguje Evropa in Južna Amerika Zedinjenim državam 53 milijard dolarjev. Zlati zaklad ameriških nočnih bank je znašal pred vojno 262 milijonov dolarjev, l. 1925 pa je znašal 4½ milijarde dolarjev.

Nadalje je upoštevati, da je najplodonosnejše polje za racijonalizacijo v deželah masne produkcije. Zedinjene države obsegajo površino 93¼ milijona km² in štejejo 113¼ milijona prebivalstva (1925). V carinskem pogledu tvorijo enotno ozemlje, v Evropi pa najdemo približno 30, večinoma zelo majhnih carinskih teritorijev.

Amerika razpolaga tudi z velikim bogastvom na surovinah. Skoraj tri četrtine znanih svetovnih premogovnih rezerv se nahaja v Severni Ameriki in to največji del v Združenih državah, ki so producirale leta 1921 46% celokupne svetovne proizvodnje. Več ko tretjino svetovnih železnih rezerv leži v Zedinjenih državah, katere so bile udeležene leta 1920 s 40% na svetovni produkciji.

Nadalje izvira iz Združenih držav dve tretjini petrolejske produkcije. V pšenici in mesu ne krijejo samo svojih lastnih potreb, temveč tudi izvažajo znatne količine. Bombažna želez je znašala l. 1924/25 polovico svetovne žetve.

Tako se pač ni čudili, ako Amerika že dolgo prednjači na polju racijonalizacije in je dosegla tudi lepe uspehe, o čemer pričajo sledeče številke:

Leta:	1904	1914	1919	1923
Vrednost v Zedinjenih državah izdelanih produktov je znašala v milijonih dolarjev	14.794	20.672	37.376	60.481
Nadvrednost, diferenca med vrednostjo produktov in materialnimi stroški je narasla v milijonih dolarjev	6.294	9.878	25.042	—
Nasprotno pa se je radi združilve znižalo število tovarniških obratov, katerih produktna vrednost je znašala več ko 5000 dolarjev, na	—	—	214.000	196.000
Število delavcev je naraščalo do vojne, nato pa nazaduje (v tisočih delavcev)	5.469	7.036	9.096	8.763
Kljub temu pa se je povečala skupna mezdna vsota po zmanjšanju števila delavcev v milijonih dolarjev	21.610	4.078	10.533	10.986

Na čelu vsega racijonalizacijskega gibanja stoji Taylor Society, ki so jo ustanovili l. 1910 člani Udruženja ameriških strojnih inženjerjev. Predsednik je bil Taylor sam, po njegovi smrti l. 1915 pa mu je sledil

njegov učenec Gilbreth. Danes je družba že opustila okosteneli sistem svojega uslanovitelja in omilila tehnično enostranost. Tudi Udruženje ameriških strojnih inženjerjev samo, ki šteje nad 17.000 članov, je prevzelo v svoj delokrog gojilev obratne znanosti in je na svojih letnih zborovanjih že obravnavalo n. pr. probleme utrujenosti in delovne psihologije. Vsako leto se vrši takozvani »dan proti utrujenosti«, ki ga je uvedel že Gilbreth.

Na kontinentu je dosegla največji pomen za racijonalizacijo Nemčija. Ko se je koncem leta 1924 po stabilizaciji valute pojavila težka gospodarska kriza, so pričeli vsi obrati s tehnično reorganizacijo in obćim varčevanjem. Sledile so združitve posameznih podjetij in vsestranski poskusi smotrene ureditve celokupne produkcije. Kot najobčutnejša posledica racijonalizacijskih prizadevanj pa se je pokazala ogromna brezposelnost, ki so jo sicer že nekoliko omilili, vendar zavzema še jako pasivno postavko v nemškem narodnem gospodarstvu. Radi zmanjšanja obće kupne sile so bile v veliki meri prizadele konsumne industrije, kakor tekstilna, usnjarska, cigaretna, strojna, železna in premogovna, kalere položaj pa se je bistveno izboljšal v času angleškega štrajka. Ugodno konjunkturo pa so doživele kemična, električna, papirna in še nekatere druge industrije, ki so proizvajale za eksport. Po poročilih posameznih podjetij so bili uspehi racijonalizacije veliki in indeks velike Irgovine je padel v letu 1926 za 5% napram prejšnjemu. Vendar navedeno znižanje ne presega padca cen na svetovnem trgu.

Racijonalizacija je v Nemčiji predmet najskrbnejšega študija. V nasprotju z Združenimi državami pa ji načeluje organizacija z državnim sodelovanjem, takozvani »Reichskuratorium für Wirtschaftlichkeit« (RKW). Ta tvori osrednji organ vsega racijonalizacijskega delovanja in posveća temeljito pažnjo dvigu produktivnosti usovarjajočega dela na vseh poljih celokupnega gospodarstva. Država mu nudi 1.200.000 mark letne podpore, prispevke pa dobiva tudi iz zasebnih gospodarskih krogov.

Člani so samo poedinci, ki izhajajo iz gospodarstva, znanosti in zakonodajnih korporacij.

Nadalje obstoja v Nemčiji še poseben »Forschungsinstitut für rationelle Betriebsführung im Handwerk« v Karlsruhe, ki so ga ustanovile badenske obrlniške zbornice.

Njegov namen je, gojiti in pospeševali rokodelsko obratovanje na znanstveni podlagi in izdajali tozadevne publikacije. Institut vsebuje tehnični in Irgovski oddelek. Smoter tehničnega odseka je, za vsako obrlniško panogo posebna navodila o obratovanju, ki neposredno odgovarjajo potrebam prakse. Trgovski oddelek pa preiskuje najboljšo kalkulacijo obrlniškega obrata, obrlniško knjigovodstvo.

Poleg navedenih nahajamo v Nemčiji še celo vrsto zavodov, ki se bavijo z vprašanjem racijonalizacije: Das deutsche Institut für wirtschaftliche Arbeit in der öffentlichen Verwaltung, das Institut für Arbeitspsychologie, das Institut für Berufs- und Wirtschaftspsychologie, das Orgainstitut für Arbeitswissenschaft itd. Njim se pridružijo še državne, mestne in zasebne posvetovalnice za izbiro poklica ter državne in zasebne organizacije, ki služijo pospeševanju obrlne higijene in preprečitvi nezgod.

Posebno pozornost posvečajo končno vsem racionalizacijskim problemom nemške visoke šole, ki imajo številne stôlice za znanstveno obratovanje, gospodarsko psihologijo, delovno higijeno itd., ki na njih predavajo odlični strokovnjaki. Njihova predavanja so v tesni vezi z eksperimenti, razkazovanjem obratov ter delovnih muzejev in predvajanjem filmov o gospodarski in delovni znanosti.

V Angliji se je ustvaril produkcijski aparat v dobi, ko še industrijska produkcija v drugih državah ni uživala nikake pomembnosti. Vendar pa je angleška industrija v marsikateri svoji panogi že pred vojno, predvsem pa radi mogočnega razmaha ameriške industrije, izgubila svoje zgodovinsko utemeljeno prednostno stališče. Kakor je zaznamovati v premogovni industriji v tehničnem pogledu že zelo zaostale obrate, tako nahajamo v nekaterih drugih industrijah, n. pr. v električni in avtomobilni, vsekakor na višku stoječe obrate.

Komiteju za zdravje municijskih delavcev med vojno je sledil »Industrial Fatigue Research Board« (Komisija za raziskavanje delovne utrujenosti). Šleje 11 članov, večinoma znanstvenikov, pripadala pa ji še državni podtajnik za notranje zadeve in generalni tajnik ene največjih delavskih strokovnih organizacij, 10 delovnih odborov vrši raziskavanja v tovarnah in univerzitetnih laboratorijih, pri čemer jih vsestransko podpira državna blagajna.

Komisija pritegne k svojemu delu tudi obrtne inšpektorje in zdravnike bolniških blagajn.

Njena raziskavanja se raztezajo na razne delovne sisteme, učinek delovnih odmorov, gibalne študije, vzroke nezgodnih slučajev, optimalni delovni čas, utrujenost, poklicno izbiro itd.

Delo komisije podpirajo še prostovoljno osnovana udruženja raznih industrijcev (metalna, premogovna industrija i. dr.), ki prejemajo precejšnjo podporo od države.

Z delovno fiziotehniko in psihotehniko se bavi državni inštitut za delovno znanost »National Institute of Industrial Psychology«, ki mu pripadajo med drugimi tudi nekateri državni poslanci in voditelji strokovnih delavskih organizacij. Ta vrši na povabilo vodstva preiskave v raznih delovnih obratih, za kar je plačali majhno odškodnino. Nad 60 velikih obratov je že izdalo taka vabila in o delu inštituta so se priznalno izrazili podjetniki in delavci. Inštitut fungira tudi kot posvetovalni organ v poklicni izbiri ter posveča posebno pozornost izobrazbi novih predstavnikov delovne znanosti v vsej Angliji. Njegovi člani predavajo tudi na univerzi. Delavci dobivajo dopuste, da morejo posejati posebne kurze ter nato uporabljati prisvojeno znanje v svojih tovarnah. In končno se vrše še propagandna predavanja, združena s primernimi demonstracijami v vseh mestih Velike Britanije.

V Franciji, ki radi dolgotrajne ugodne konjunktore, povzročene po razvrednotenju denarja, ni občutila gospodarske krize, najdemo le malo poizkusov, osnovati tehnične raziskovalne inštitute. Z organizacijo podjetij se bavi posebno študijski center za znanstveno obratovanje, ki ga je ustanovil Henry Fayol. Drugi inštituti pa so se pečali bolj s tem, da so prikrojili ameriške metode miselnosti francoskih producentov, ko da bi ustvarili podlage za lasno znanost.

Italija, ki jo vlada fašizem, si skrbno prizadeva izboljšati svoje produkcijske metode. V Rimu se je v te svrhe osnoval Občesnoitalijanski komite za znanstveno organizacijo dela, ki uživa pokroviteljstvo Občega združenja industrijcev ter ga podpirajo tudi druge gospodarske organizacije. Pouk o znanstveni organizaciji obratov se je vršil prvotno samo na tehniških in obrtnih šolah (Turin, Genua, Novara). Pozneje pa ga je uvedel Narodni gospodarski svet kot obližaten predmet v vse tehniške šole. Kot narodni primer pa se uvajajo najnovejše metode industrijske organizacije v velike javne urade in državna industrijska podjetja.

V Češkoslovaški se je že leta 1920 uslanovil znanstveni zavod, Masarykova akademija, posvečen tehničnim raziskavanjem in racionalni uporabi delovnih sil in bogastva vsega naroda. Povod k tej osnovi je pač dala akutna gospodarska kriza, ki so jo izzvale valulne odredbe finančnega ministra Rašina.

Masarykova akademija goji sistematični šludij delovne znanosti in delovne tehnologije, elike dela in delovnega prava ter vzgaja in izobrazuje strokovnjake na tem polju. V poučne svrhe prireja razne kurze, javne konference, razslave in objavlja o svojem delu zanimive publikacije.

V tesni zvezi z Masarykovo akademijo je nastal Češkoslovaški komite za znanstveno organizacijo dela, v katerem so zastopani tudi podjetniki.

Posebno je naglasili, da nosi vse racionalizacijsko gibanje v Češkoslovaški državno političen značaj in država (nudi) izdaja velike podpore za pospeševanje racionalizacije.

V Rusiji, ki je hotela uvesti socijalistični gospodarski red, ne da bi bile osnove zanj organično vzrasle, opažamo že zgodaj razna racionalizacijska stremjenja. Četudi se je sicer eksperiment upravnogospodarskega smolrenega gospodarstva v letu 1921 izjalovil, je ostala vendar racionalizacija industrije tudi po uvedbi Nep-a, nove ekonomske politike, glavna skrb ruske vlade.

Leta 1922 se je več organizacij, ki so bile ustanovljene za znanstveno organizacijo dela, združile v Osrednji svet za znanstveno organizacijo dela (Sovnot). Ta je v sliku s kolegijem ljudskih komisarjev in vsebuje zastopnike raznih znanstvenih institucij ter Osrednje organizacije za produkcijo in delo. Njegova naloga je, organizirati in centralizirati delovanje posameznih institutov in uravnavati njih delo, v kolikor se nanaša na tehniko izdelave, upravo podjetja, psiho-fizijologijo dela, zdravstveno zaščito delavstva, pouk v znanstvenem obratovanju, vzgojo delavcev, pospeševanje njegove poklicne sposobnosti in končno nauk o metodah delovne organizacije. Delovanje Sovnota obsega široko propagando, ustanovitev kurzov, konference, sodelovanje s sorodnimi inozemskimi instituti in izdajanje publikacij o racionalizaciji dela. Sovnotu je priključena še cela vrsta institutov in organizacij, kakor Centralni delovni institut v Moskvi, institut za delovno znanost v Kazanu, delovni institut v Harkovu itd.

V Avstriji obstojajo pri Glavnem združenju avstrijske industrije tri organizacije za racionalizacijo dela, ki so združene v tehničnem oddelku glavnega združenja.

1. »Der österreichische Normenausschuß für Industrie und Gewerbe (Oenig)«, ki določa norme za avstrijsko industrijo in obrt ter stoji v ozkih slikah z nemškimi industrijskimi normami, pa tudi z drugimi inozemskimi.

V svojih šestih oddelkih šteje nad 70 delovnih odborov, v katerih so zastopani producenti in konsumenti, ministrstvo za lrgovino in promet, dunajska občina, državne železnice, v izvestnih slučajih pa tudi ministrstvo za poljedelstvo in gozdarstvo ter vojno ministrstvo.

V informativne in propagandne svrhe izdaja odbor revijo »Sparwirtschaft«.

2. Gesellschaft für Wärmewirtschaft« (GW). Smoter družbe je, zbirati izkušnje in ugotavljati načela pravičnega gospodarjenja v nabavi in uporabi kuriva ter energij in njihovo prevodenje v prakso.

3. »Der Ausschuß für wirtschaftliche Betriebsführung«. V tem se obravnavajo razna važna obratna vprašanja in posveča izčrpna pažnja vsem novim pojavom na polju obratne tehnike.

Nadalje je ustanovila dunajska lrgovska zbornica poseben zavod za pospeševanje obrti, nižjeavstrijsko obrtno društvo pa takozvani »Ameriški odbor«, ki naj prikroja ameriške izkušnje na Avstrijo.

Veliko pozornost posveča racijonalizaciji tudi dunajska delavska zbornica, ki si je priključila poseben oddelek za znanstveno organizacijo dela.

Osrednji obrtni inšpektorat, delavska in lrgovska zbornica, strokovna komisija in Zavod za nezgodno zavarovanje so ustanovile centralo za preprečevanje nezgod.

Posamezne zvezne dežele so osnovale veliko število posvetovalnih uradov za izbiro poklica.

Posebno pa je opozorili na »Arbeitsgemeinschaft für arbeitswissenschaftliche Betriebsrationalisierung des Bundes der Industrieangestellten Österreichs« (Afab).

Kakor priča že ime, hoče nuditi načela in praktične smernice za brezhibno racijonalizacijsko obratovanje na podlagi znanstvenih raziskavanj v delu. Organizaciji pripadajo člani — zastopniki najrazličnejših interesov, znanj in praktičnih izkušenj: zdravniki, tehniki, psihologi, strokovni učitelji, delavci, nameščenci, obratovodje, kalkulantje, zavarovalni matematiki, statistiki, narodni gospodarji, bančniki itd.

H koncu naj omenimo še nekatere mednarodne organizacije, ki služijo pospeševanju racijonalizacije.

Leta 1924 je zboroval v Pragi Mednarodni kongres za znanstveno organizacijo dela, ki je sklenil osnovati za pripravljanje nadaljnjih kongresov stalen komite, takozvani »Mednarodni komite za znanstveno organizacijo dela.« Njegova naloga je, ukreniti vse potrebne mere za enotno postopanje na vseh kongresih, vršiti izmenjavo strokovnih spisov, ki jih izdajajo posamezni narodni komiteji ter publicirati četrtletna izvestja v svrhe mednarodne izmenjave informacij na polju racijonalizacije. Drugi kongres se je vršil leta 1926 v Bruslju, tretji pa 1927 v Rimu.

Nadaljnji mednarodni organ je »Mednarodni racijonalizacijski institut v Genfu«, ki je nastal iz spojitve mednarodnega komiteja za znanstveno organizacijo dela, upravnega sveta mednarodnega urada dela in fonda 20. stoletja v Bostonu.

Njegov smoter je predvsem v tem, da zbira spise in druge podatke o uporabi racijonalizacijskih metod tehnične, psihotehnične in gospodarsko organizatorične narave pri produkciji in odjemu v industriji, v trgovini, poljedelstvu itd.

S pritegnitvijo strokovnjakov raznih držav vrši študije in raziskavanja, objavlja prikupljeni material in vrši smotreno propagando za znanstveno organizacijo dela v vseh državah.

Vir: Rationalisierung, Arbeitswissenschaft und Arbeiterschutz, izdala dunajska delavska zbornica 1927.

Jan Zbiral:

Iz zgodovine ljubljanskega trgovstva

(Nadaljevanje)

Že dne 3. februarja 1618 je cesar ponovil svoj patent iz l. 1601, naprjen proti kmeliškemu trgovanju. Vsa neznačajna nedoslednost in nemoralnost vladarska pa se je izražala pač jasno v dejstvu, da je bilo za denar dobiti vse: deželni knez je za visoke vsote izdajal oprostilna pisma tudi nemeščanom, ki so potem lahko brez skrbi trgovali in jim meščanje vzlic drago kupljenim patentom niso smeli niti mogli do živenga. Cesar je dovoljeval za denar izjeme proti lastnim ukazom in odredbam; kar je za denar z desnico vzel, je za denar z levico zopet vrnil. Nobenega moštva, nobenega moža-besede. In vendar so bili ti vladarji po božji milosti, oboževani in malikovani z desne in leve. Razumljivo je, da so bili plemičem vladarski patenti le kos s cekini plačnega, a čisto ničvrednega papirja. Vrana vrani pač oči ne izkljuje; plemič na prestolu in plemiči po gradovih in samostanih ter škofovskih graščinah so bili v hermelin, svilo in srebrne oklepe oblečena solidarna roparska banda, ki je sporazumno izkoriščala in sleparila meščanstvo, trgovstvo in obrtništvo.

Ker ni bilo nikakor mogoče resnično uveljaviti mnogoštevilnih, s kupi zlata, srebra in raznih dragocenih darov odkupljenih in pridobljenih patentov, so si izkušali zlorabljeni in izmozgavani meščanje iznova pomagati sami. Tako so se sestrili dne 24. marca 1620 zastopniki vseh kranjskih mest na ljubljanskem magistratu. Tu so napravili načrt in se zavezali, da se bodo poslej najstrožje ravnali po njem.

Sklenili so, da se vsi, tekom stoletij od raznih nadvojvod in cesarjev proti kmeliškemu neupravičenemu trgovanju izdani patenti razglase z bobni in klicarji po vseh glavnih ulicah in trgih ter se oznanijo tudi z vseh prižnic. Predmeščanje naj se preselijo v mesto ter naj z meščani vred nosijo mestna bremena. V Ljubljani je namestili za navadne dneve dva, za sejme pa štiri tržne nadzornike, ki se plačujejo iz glob. Za

kontraband naj se v bodoče smatra vsa tista roba, ki so jo pokupili kmetje in nemeščanje ter jo prinašajo ali v mesto ali jo specavajo v laške dežele ali pa dovažajo odondod. Izvzeto je le vino, žito, sol in drugo v patentih že izvzeto blago. Za kmetiško trgovstvo je smatrati, ako kupčujejo tuji, laški ali drugi trgovci po vaseh in župniščin, okoli cerkev na žegnanjih in visokih praznikih, od kmetov pa kupujejo platno, bukovo sukno, med, češpije, sira, kruh in druge enake pridejke. Tiste deželne gosposke in tisti graščaki, na katerih svetu bodo zahteli take ljudi, naj ne odreko meščanom svoje pomoči, da bodo mogli take trgovce kaznovati, kakor zaslužijo.

Toda niti graščaki niti duhovščina ni podila tujcev - trgovcev, ki so vsaj navidezno ceno prodajali in za primerno dobro ceno kupovali. Tako so imeli mestni trgovci še s tujci nevarno konkurenco.

Glede trgovine z jeklom, železom in žebli so Ljubljanci sklenili, da dovoljujejo Bucelinom z Jesenic in iz Fužin v Železnikih, Kropi, Tržiču in drugje, da svobodno prepeljujejo svojo robo skozi Ljubljano in druga mesta, a so pripomnili, da velja to dovoljenje le do preklica. Podjetni kranjski trgovci so že l. 1589 mislili na osnovanje trgovske družbe za železo po vzgledu neapeljske Terzarije. Misel se je rodila v Loki, in so Ločani Bomba, Križaj in Lukanič ponudili svoj kapital. Toda Železnikarji niso bili zadovoljni z obliko družbe, kakor jo je predlagal rudarski nadzornik Junauer, in tudi kapital za osnovanje podjetja se jim je zdel premajhen. Bržčas se je zdaj mislilo zopet na tako družbo, ki pa se ni uresničila.

Glede prodajanja žita se je iznova potrdil že star običaj: dokler visi na rolovžu tržna zastavica, ne sme niti zrna žita kupiti noben kmet in noben tujec. Tako dolgo smejo nakupovati le meščanje. Ko se zastavica sname, smejo kmetje in tujci kupiti največ dva stara (8 mernikov) za uporabo; le za setev ga smejo kupiti tudi več, a prej treba to dokazati in se zavezati, da se z nakupljenim žitom ne bo trgovalo. Ako bi kmetje v mesto pripeljanega žita ne mogli prodali, naj ga spravijo v mestno skladišče, žitomerci pa naj pošteno izmerijo zalogo. Odslej naj noben meščan ne odhaja na kmete kupovat žito ali platno ali drugo robo, nego naj kupuje le doma. Dovoljeno je kmetom posojati denar, a kmetje naj robo pripeljejo v mesto, da občina ne izgubi pristojbin. Meščani, ki bi hoteli s kupčijo na kmetih slepariti občino, bodo po magistratu najstrožje kaznovani. Kakor danes, je pač tudi v 17. veku Ljubljana potrebovala pristojbine in doklade za svoje javne potrebe, zato je magistrat budno pazil, da ga niso prikrajševali v dohodkih.

Ko pa so se 6. avgusta 1620 sešli v Ljubljani zopet zastopniki kranjskih mest in trgov, so dognali, da se meščanje sami ne ravna po sklenjenih trgovskih načelih, nego da skrbi vsak le za svoj žep. Meščanje iz Kranja in Kamnika so hodili po stari navadi kupovat blago na kmete in tudi po drugih mestih so trgovci mislili le na svoj dobiček, ne pa na splošni blagor. Ljubljanski župan je izjavil torej: »Ako mi sami ne bomo edini med seboj, ako se bomo pričkali in upirali svojim sklepom, pojde vsa reč rakovo pol.«

Dejalje mest so iznova potrdili sklepe z dne 24. marca 1620 ter zabičili vsem mestom in trgov, naj izpolnjujejo sklepe natančno, strogo in disciplinirano. Nepokornežem so celo zagrozili, da jih izključijo iz

meščanske zveze. Zlasti ostro so zažugali Tržičanom in Litijcem, ki so imeli meščanske pravice.

Da so imela kranjska mesta v tej dobi pod vodstvom Ljubliane dobro organizacijo, dokazuje dejstvo, da so se sestanki mest in velikih trgov ponovili še l. 1622 in 1628. Tožbe meščanov trgovcev pa so ostale neizpremenjene; pošiljali so cesarju vedno nove prošnje stare vsebine, cesar je izdajal — za visoke takse seveda — vedno nove patente, efekta pa ni bilo niti slej kakor prej. Mesta niso imela moči, da bi cesarsko besedo izpremenila v dejanje, cesar pa je imel preveč skrbi in dela drugje, da bi bil utegnil izsiliti veljavo svojim ukazom.

Važen je bil za Ljubljano privilegij z dne 12. marca 1628. V Ljubljani se je dotlej seimovalo po petkrat na leto; vsi ti seimi — razen enega — so trajali po tri dni. Le seim sv. Elizabete je trajal (kakor nekak vele-seim) celih štirinaest dni. Z novim privilegijem so dobili Ljubljančane še drug štirinaest dni trajajoč seim, ki se je vršil 1. dne maja. Ostali trije seimi so bili o sv. Pavlu, sv. Petru in Pavlu ter o sv. Križu.

Do l. 1646 se ni menda vršil noben nov shod zastopnikov kranjskih mest na ljublianskem rofovžu. Tridesetletna vojska je zadušila tožbe trgovcev, ker jih pač ni nihče poslušal. Zgodovinar Ivan Vrhovec piše: Čuditi se jim moramo, da jim vkljub tolikim prevaram, vkljub temu, da so videli, da se nihče ne briga za njihove ukrepe, vendar srce ni upadlo. Upali so še vedno, pričakovali še vedno, da se bodo stvari presukale na bolje. Naipametnejši med vsemi so bili pač Novomeščane, kajti ti so bili edini prepričani, da so vsi njihovi naporji ničevni. Po Ljubljančanih na shod povabljeni so jim odgovorili, da so tako ubožali in so tako na slabem, da se shoda ne morejo udeležiti.

Vendar so v Ljubljani zhorovali tudi brez Novomeščanov in sklenili novo deputacijo v Gradec. Deputacija je tudi prinesla nov patent proti kmetškemu trgovanju. Take patente so si trgovci izprosili in kupili še l. 1650, 1660, 1661, 1691, 1692 in 1697, a resničnega uspeha ni prinesel noben. Vsak patent je veljal trgovce le mnogo denaria in klečepazenja okoli graških vladnih kreatur, korist pa je bila ničeva ali neznatna.

Kar se tiče s trgovstvom zvezanega obrtništva v Ljubljani, smo že povedali, da je po protireformaciji in zaradi izselitve mnogih najboljših obrtnih mojstrov silno nazadovalo. Valvasor je poročal, da so bile ponrej na Poljanah stole za papir in v Trnovem steklarna 4000 cekinov v zlatu vredna. Opustila se je l. 1628, ker je moral protestant Moscon z obitelji vred ostaviti deželo. Valvasor omenja tudi, da so laški obrtniki v Ljubljani začeli delati žamet, trakove in razne svilene izdelke, celo damast, dalje benečanske čipke, nizozemske čipke i. dr., kar vse so manjši trgovci razprodajali po svelu. Celo tobak so poizkušali pridelovati.

Da se je vzlic vsem zadregam in borbam začelo Kranjcem polagoma vendarle goditi zopet bolje, dokazuje prepoved iz l. 1685 proti luksuzu in pohramnosti. Bogalini so dovažali iz Trsta toliko morskih slaščic, da je dejal neki plemič: »Kdor hoče jesti v Trstu ujele ostrige, mora potovati v Ljubljano ter si jih ondi nakupiti.« V predpustu je bilo v Ljubljani baje silno živo in nasladno ter so sladostirasniki popivali in rogovilili cele noči.

Tako je bilo pač v tistih časih, kakor vedno: poleg največje bede največja pohramnost, lik obupne skrbi za obstanek lahkomišno uživanje vseh dobrin po geslu: za nami magari konec sveta! (Dalje prihodnjič)

Dr. L. L. Böhm:

Svetskotržna cena

Znižanje prevoznih stroškov v II. polovici 19. stoletja pomeni predvsem, da postane delež prevoznine na celokupni dobavni ceni kakega blaga končno tako minimalen, da pride komaj v poštev za otvorbo cene na mestu konsuma. S tem je omogočena tudi konkurenca onih dežel, ki producirajo pod internacionalno sicer ugodnimi pogoji, ki pa ležijo preveč oddaljeni od konsumnih središč. Nizka prevoznina pa to izenači. L. 1913 n. pr. je bila v Londonu cena za 1 bushel (= 36'3 l) ameriške pšenice ca. 4 sh, prevoznina od New Yorka do Londona pa je znašala komaj 3 pence.

Padanje prevoznine je tedaj provzročilo, da so dežele, ki producirajo pod ugodnejšimi pogoji, ki so pa oddaljene od konsumnih središč, zámogle svoje blago nuditi svetskemu trgu po ceni, ki se je približno prilagodila drugim cenam. To je bila posledica »nivelacije prevoznin«. Cena pšenice za 1000 kg je pred vojno v mestih glavne koncentracije (Chicago, New York, Buenos Aires, Odesa) kolebala med 138 do 151 nemških zlatih mark. Kakor se vidi je bila diferenca minimalna, navzlic velikanski medsebojni oddaljenosti teh štirih poglavitnih pšeničnih središč. Čisto druga slika se nam pa pokaže, ako si pogledamo mesta, kamor je dospela ta pšenica. Na Angleškem je dosegla gornja cena 158 nemških zlatih mark, v Amsterdamu 163, v Berlinu 199, v Parizu pa celo 226 zlatih nemških mark.

Kako si naj to razlagamo? Pred vsem moramo povdariti, da sta Anglija in Holandija svobodno-trgovinski državi in da ne pobirata nobene (vsaj ne znalne) zaščitne carine pri prestopu tujega žita preko njihovih mej. Minimalna diferenca med cenami pšenice na točkah koncentracije ter v Londonu in Amsterdamu gre na račun prevoznine. Izredno visoka cena pšenice v Berlinu in Parizu pa je razumljiva, saj sta bili (oziroma sta še) omenjeni državi zaščitno-carinski. To razmerje bi se dalo konkretizirati v formuli: »Cena gotove dobrine v notranjosti uvažajoče dežele («Inlandspreis») je enaka svetskotržni ceni plus prevoznina in carinski stroški.« Prava svetskotržna cena se bo tedaj najbolj pravilno pokazala na onih točkah svetskega trga, kjer ne vlada nobena zaščitna carina in kjer so prevozni stroški minimalni.

Najraje se tozadevno prikazuje na Angleški trg, kjer se tvori takorekoč vsaj približno prava svetskotržna cena, ker je Anglija dežela svobodne trgovine in od vseh strani lahko dostopna zaradi svoje morske lege.

Diferenca v svetskotržnih cenah zavisi tedaj od produkcijskih stroškov, oddaljenosti, carinske politike, od posebnih lokalnih razmer, n. pr. koncentracijska stremjenja itd. posebno pa od transportnih stroškov, kakor hočemo sumarično vse imenovali, kar semkaj spada (nakladanje, razkladanje, elevator, inspekcija vagonov, železnica, ladja, zavarovalnina, terjatve lokalnih oblasti, odškodovanje eksporterja itd. itd.). Posebne važnosti so cene morskega prevoza. Cena prevažanja po morju zavisi pred vsem od ponudbe ladijskega prostora. Neposredno po vojni je bila ta ponudba relativno majhna, ker je bilo ogromno svetske tonaže uničene. Ker je bilo tedaj povpraševanje po ladijskem prostoru veliko, ponudba

pa majhna, je — popolnoma naravno — cena prevažanja po morju zelo poskočila, kar se je takoj javilo v zvišanih cenah prekmorskim poštom na svoj cilj dospelih dobrin. To ugodno konjunkturo je seveda ladjedelna industrija takoj izkoristila in v naglici spustila v morje veliko število ladij, ki so med seboj konkurirale, samo da so dobile tovor. Kakor pred vojno, tako tudi danes ni več borbe za ladijski proslor, nego borba za tovore.

Svetskoletna cena, ki se končno na kakem mestu dožene, more biti ali konkurenčna ali pa monopolna cena. Pri konkurenčni ceni se ne more govoriti o kakem neopravičenem obogatitju ene dežele na škodo druge. Vse drugače pa je to pri monopolni ceni, ki je utemeljena ali v prirodnih pogojih in razmerah, ali pa ki se doseže poštom spekulacije. Prirodni pogoji za monopolno ceno leže v tem, da se kak proizvod nahaja samo na eni točki sveta (n. pr. kalij pred vojno) ali pa da kaka dobrina, ki je zelo razširjena, na enem mestu doseže posebno fino kvaliteto (n. pr. posebna vina). Monopolna cena pa naslani ljudi poštom umetne cene, ki je posledica spekulacije. Tozadevna prizadevanja nam prikazuje gospodarska zgodovina posebno pri pšenici in pa pri kavi. (Seveda so se tudi pri drugih proizvodih poskusi v svrhu monopolizacije podvzeli in to ne samo v Ameriki, klasični zemlji monopolističnih trustov, temveč tudi v Evropi, posebno na področju železne in jeklene industrije.) V svrhu dosege monopolne cene pri žitu se poslužujejo veliki špekulanti nakupovanja vseh dosegljivih zalog. Seveda zamorejo doseči to le močne kapitalistične skupine. Največje in najuspešnejše tozadevne poskuse imajo zaznamovali Zedinjene države. Ameriški žitni »corneri« so na slabem glasu.

Druga posebna vrsta poskusa monopolizacije svetskoletne cene je valorizacija, posebno valorizacija kave. Zaradi izredno dobrih letin je stala Brazilija, glavna proizvajalka kave, že od l. 1899 v znamenju nadprodukcije. Ker so v poznejših letih žetve tudi še prebogato izpadle, je nastala misel, da naj država iz plantaž dopeljana kavo odkupi in le polagoma konsumu izroči ter s tem spriče minimalne konkurence poljubno svetske cene regulira. Ta nakup se je tudi faklično (seveda s tujim kapitalom) izvršil. Nakupovalci so dosegli naenkrat monopolno stališče. To je bilo tem lažje mogoče, ker producira Brazilija od vseh 17 kavo pridelujočih dežel povprečno 15 do 20 milijonov vreč kave na leto, dočim vse druge skupaj pridelajo povprečno le 8 milijonov vreč. To ugodno situacijo so seveda tudi brezbrizno izrabljali. Z zadrževanjem blaga se je cena zvišala.

V vojnem času pa se valorizacija kave iz različnih vzrokov ni mogla več držati, po vojni posebno ne zaradi padajoče kupne moči obubožanega evropskega kontinenta. Vendar se počenši od l. 1924 zopet opažajo poskusi nove valorizacije. Presenečljivi uspehi valorizacije so dali povod tudi producentom drugih svetskoletnih dobrin, poskusiti, ako se ne bi dalo doseči v teh panogah monopolistično ceno na svetskem trgu. Tozadevni poskusi so se nanašali pred vsem na kakao, sladkor in pa bombaževino. Ne glede na to, da je bilo težko ali pri kakau celo nemogoče spraviti potrebni kapital za nakup razpoložljivih dobrin skupaj, je treba še upoštevati, da kakao ne prenaša dolgega ležanja, dočim kavi to ne škodi.

Vsi ti eksperimenti (razen valorizacije kave) so se izjalovili. Svetskoletni razvoj gre za tem, da se število svetskoletnih dobrin poviša, isto-

tako tudi število borz, kjer se tvorijo svetske cene, da se tudi najoddaljenejši kraji pritegnejo svetskemu trgu in da se doseže kolikor večje izenačenje cen pri odločno odklonilnem stališču monopolističnih poskusov.

Monopolistična tvorba cen obstoji v tem, da postavlja cene, oziroma vrši prodajanje samo en prodajalec, bodisi država, ali posamezna oseba, ali kartelirana skupina, ali pa da je določni predmet monopoliziran na temelju kakega patenta. To brezkonkurenčno razpolaganje na svetskem trgu s kako dobrino znači obvladanje trga in s tem obvladanje cene. Iz tega je razvidno, da je monopolizacija najmočnejše sredstvo proti svetski tvorbi cene, ki se vrši potem internacijonalne konkurence.

V interesu nacionalnega in internacijonalnega gospodarstva se mora vsako monopolistično stremenje odločno odklanjati, ker tako stremljenje upliva na svetski trg v tem smislu, da poviša cene, kar seveda nikakor ne more ugajati gospodarskemu udejstvovanju poedinca, skupin, celih držav in končno celokupnega gospodarskega sveta.

Vladimir Murko:

Razvoj jugoslovanskih borz¹

Glavni viri tega članka so letna poročila naših štirih borz do leta 1926. Za 1927 sem se poslužil le časopisnih vesti, ker izhajajo letna poročila šele po občnih zborih borz, ki se vrše navadno mnogo mesecev po zaključku poslovnega leta. Zato je razumljivo, da podatki za l. 1927 še ne morejo biti popolni. Borze so trajno poslujoča, na določen kraj vezana tržišča za nadomestne ali vsaj tipizirane dobrine, ki na borzi niso navzoče. Razlikujemo več vrst borz po predmetih, s katerimi se na njih kupčuje; zato obstoja v večjih krajih tudi več samostalnih borz, ki ima vsaka drug značaj. Glavna dva tipa sta efektivna borza, ki trguje z denarjem, devizami, posojili in vrednostnimi papirji (Fonds- ali Effektenbörse) ter blagovna borza (Warenbörse), kjer se trguje z vsemi vrstami blaga, ne le praproducti, temveč tudi s polizdelki in industrijskimi izdelki sploh. Blagovne borze se zopet delijo na produktne, kjer se sklepajo kupčije o kmetijskih pridelkih, ali specialne za posebne predmete (n. pr. kovine, les, sladkor, kava, riž, bombaž). Take specialne borze so le v onih državah, ki igrajo večjo vlogo v proizvodnji ali razpečavanju dotičnega blaga.

Navedeni tipi borz navadno niso popolni. Tako n. pr. mogoče efektivna borza nima pravice kupčevati z devizami in valutami, bolj pogoste pa so, posebno v manjših deželah, najraznovrstnejše kombinacije posameznih tipov, kakor jih imamo pri nas, kjer ni specialnih borz. Taka kombinacija efektne in blagovne borze je poleg beogradske in zagrebške tudi ljubljanska, odkar ima pravico poslovati razun z najraznovrstnejšim blagom in efekti tudi z devizami. (Novosadska borza nima pravice trgovati z devizami.)

Najstarejša naša borza je seveda beogradska, osnovana l. 1895 na osnovi srbskega zakona o javnim berzama od 3. novembra 1886. Leta 1919 je po večletnem zastoju radi vojne pričela zopet poslovati in stoji sedaj v 29. poslovnem letu. Samostojna država, kakor je bila predvojna Srbija, brez borze ni mogla izhajati. Takrat se je promet koncentriral predvsem na kmetijske produkte; zato nas mora začuditi, da po vojni dolgo ni bilo mogoče vzpostaviti trgovanja baš z blagom. Storilo se je mnogo brezuspešnih poskusov, predvsem l. 1923, toda šele leto 1925 je pokazalo napredek. Takrat se je dvignil blagovni promet na 84 milijonov — deloma v škodo novosadske borze. Zato pa se na beogradski borzi po vojni lepo razvija promet v devizah in valutah, v zadnjih letih tudi z državnimi papirji.

Zagrebška borza kot samostojna korporacija obstoja šele od l. 1919

¹ Razširjen referat iz narodnogospodarskega seminarja prof. dr. A. Bili-movića.

naprej. V Zagrebu, najvažnejšem bančnem in industrijskem središču naše države, se je trgovalo že od leta 1907 naprej z efekti in blagom. S temi posli se je pečala posebna sekcija Trgovačkega doma, ki je bila po ujedinenju znatno razširjena. Jako ugodno je vplivala na ustanovitev in nadaljnji uspešni razvoj zagrebske borze naredba dr. Šurmina, da morajo vsi zavodi in podjetja, ki poslujejo v naši kraljevini, prenesti svoje centre v našo kraljevino. Zagrebska borza je kombinirana iz popolne efektivne in blagovne borze, le da se promet v blagu ne razvija po željah ustanoviteljev. Veletrgovci se izogibajo borze, ker je treba poravnati obveznosti iz borzne kupčije sproti ali v najkrajšem času. Ta pogoj je v sedanji dobi pomanjkanja gotovine za mnoge pretežek. Končno so s sklepom kupčije na borzi zvezani stroški. Veliko ugodnost pa predstavljajo borzne uzance, ki znatno olajšujejo sklepanje kupčij, ker se ni treba o vsakem pogoju dobave etc. posebej pogajati. Za to je razumljivo, da se uzance, ki so dobre, poslužujejo trgovci za mnoge svoje kupčije, ki se vrše izven borze. Navedeno je v teh uzancah tudi določena pristojnost borznega razsodišča za vse spore, ki bi utegnili nastati iz doličnega posla, na kar se še povrnem. Zagrebska borza je gotovo najpomembnejša, po višini prometa važnejša od beogradske, čeprav je precej trpela, odkar je ljubljanski borzi bila dana pravica trgovati z devizami in valutami.

Borza v Novem Sadu je bila osnovana 30. avgusta 1921, ko je dovoljenje za ljubljansko borzo sicer že obstajalo celo leto. Novosadska borza je toraj, kar se poslovanja tiče, starejša od ljubljanske. Od začetka je obstajala le kot produktna borza, kar je razumljivo, ker je Novi Sad gospodarsko središče onih rodovitnih ravnin, ki v taki množini rode naš glavni izvozni produkt — pšenico in koruzo. Trgovanje s katerikoli blagom se more razviti v večjem obsegu le tam, kjer je ali veliko pomanjkanje ali pa velik prebitok tega blaga. V Vojvodini je skoraj redno nadprodukcija pšenice in koruze, zato je tam tako znatna kupčija s temi predmeti. Težko bo najti drugo pokrajino v Jugoslaviji, kjer bi bili preveč tega blaga tako znatni: to je razlog, zakaj se na ostalih naših borzah ne more razviti trgovanje z blagom v takem obsegu kot v Novem Sadu. Izvzeli so seveda specialni proizvodi drugih pokrajin, v katerih imajo svoj sedež druge borze (glej les na ljubljanski borzi).

Manjšega pomena pa je novosadska efektivna borza, ki tvori skupno s produktno borzo »Novosadsko produktno i efektivno berzo«. O tej efektivni borzi se malo ve, ker njenega prometa skoraj ni mogoče opaziti. To je razumljivo, ker v Vojvodini nimamo preveč razvitega denarnega trga, ki je bolj navezan na tamkajšnje filijale bank iz ostalih pokrajin (iz Slovenije so tam zastopane ljubljanska kreditna banka in Zadruga gospodarska). Leta 1924 je poleg državnih papirjev bila kotirana ena edina delnica, i. 1925 dve. Promet v vseh efektivnih je znašal l. 1924 14, leta 1925 pa samo 13 milijona dinarjev, od česar pripada preko 95% na državne papirje. Tu je treba poudariti, da je letno poročilo o efektivih za 1926 jako nerodno sestavljeno, ker so se v sicer podrobnem pregledu poslovanja (vsak papir ločen po mesecih) kratkoma zapisali podatki iz l. 1925. Tabela pa ni ista, saj je tisk različen, vendar ni mogoče verjeti, da bi se v vsakem mesecu ujemal promet z onim istega meseca preteklega leta. Mogoče, da sodba o pomenu novosadske efektivne borze ne bi bila tako neugodna, če bi zadnje poročilo podajalo resnične števke. Tako pa moramo upoštevati števke, ki so na razpolago. (Drugače so novosadska poročila prav točno in podrobno izdelana.) Največ nas seveda zanima ljubljanska borza, ki od začetka ni izkazovala večjega prometa; vendar se je že lani njen promet približal (mogoče celo prekoračil) novosadskemu, letos (1928) ga bo gotovo prekoračil, ker ne bo trajalo poslovanje z devizami le 6 mesecev kakor lani. Povprečni mesečni promet nas opravičuje k zaključku, da se bo letos (1928) promet dvignil na 900 milijonov.

Precej časa je poteklo od ustanavljanja do ustanovitve ljubljanske borze — štiri leta. Leta 1920 je že obstojal začasni borzni svet, ki je izdelal statut, ki je bil odobren 1922 edinole po ministrstvu za trgovino in industrijo, izdan pa kot uredba od ministra dr. H. Krizmana 5. maja 1924. Poslovanje se je pričelo 16. avgusta istega leta. Ni pa takrat imela ljubljanska borza pravice trgovati z devizami, kar se je občutilo kot velika pomanjkljivost, ki jo treba odpraviti. Pod Davidovićevo vlado 1924 je minister dr. Spaho že podpisal dovoljenje, da sme ljubljanska borza trgovati z devizami, toda kmalu nato so se vršile skupščinske volitve in uredba ni več izšla. Vkljub prizadevanju vseh slovenskih strank so pretekla tri leta do izpopolnitve borze. Medtem je že enkrat prešla nevarnost, da ljubljanska borza nikdar ne bo mogla poslovati z devizami. Pri-

pravljaj se je namreč edinstveni borzni zakon, ki naj bi vseboval tudi določbo, da smeja z devizami trgovati le borzi v Beogradu in Zagrebu. Sedaj je ustanovitev borz (za devize) in obseg delovanja odvisen le od ministra trgovine odnosno ministra financ, ki lahko podelita borzi pravico trgovati z golovim predmetom, tudi z devizami, v bodoče naj bi bila ta pravica omejena. Osnutek ni postal zakon, nevarni člen pa je bil črtan. Šele 25. junija 1927 je ljubljanska borza dobila pravico trgovati z valutami (tuj denar) in devizami (ostala plačilna sredstva, glaseča se na tujo veljavo, kakor menice, čeki, akreditivi). Zbornica za trgovino, obrt in industrijo je pokazala, da zna oceniti pomen tega dovoljenja s tem, da je poklonila Fondu za Slovensko Akademijo 100.000 Djn. Saj je tudi bila izpopolnitev ljubljanske borze velika pridobitev.

Imamo torej štiri skoraj popolne borze, kar je dovolj, če se upošteva, da ima n. pr. gospodarsko dosti razvitejša Češkoslovaška edino borzo v Pragi za efekte in devize poleg večjega števila produktivnih in specialnih borz, Avstrija popolno borzo le na Dunaju. Vendar se pri nas čujejo glasovi, da bi bilo treba ustanoviti borzo v Sarajevu, ki naj bi trgovala poleg učinkov predvsem z bosanskimi produkti, t. j. rudarskimi in slivami, ter tako dvignila vedno bolj propadajoče Sarajevo, ki je izgubilo svoj pomen kot glavno mesto Bosne in Hercegovine. Ta misel je stara že več let, nov pa je predlog ustanoviti na Sušaku specialno borzo za les. Vidi se, kako povsod razumejo naloge in pomen borze.

Važna je pravna podlaga, na kateri so organizirane borze, predvsem ljubljanska. Enočnega zakona o borzah še nimamo, pač pa je bila z uredbo, razglašeno v štev. 153 Uradnega lista iz l. 1919, razširjena veljavnost nekaterih členov že omenjenega srbskega borznega zakona na vso Kraljevino. (Gre za člene 1, 6, 7, 8, 14, 15.) Ta uredba je bila uzakonjena 15. maja 1922. Uredba je obenem razveljavila vse določbe v raznih pokrajinskih zakonih, ki bi ji nasprotovala. Od našega, v ostalih točkah še veljavnega zakona o organizaciji borz z dne 1. aprila 1875 (d. z. št. 67), so bile ukinjene te-le določbe: § 1. o ustanovitvi borz, njihovem vodstvu in državnem nadzorstvu ter o kaznih za udeleževanje tajnih borz, § 6. o sestavi, področju in postopanju pred borznim razsodiščem, o nedopustnosti priziva in o izvršbi razsodb v okvirju veljavnih zakonov, § 12, ki sveduje definicijo borznega posla, § 13 o nedopustnosti ugovora, da gre za diferenčni posel, ki bi se moral presoajati kot stava ali igra.

Členi zakona o javnim berzama, ki so stopili na mesto teh paragrafov, so ti-le: čl. 1 odgovarja bivšemu § 1., čl. 6-8² § 6., čl. 14 § 12 in čl. 15 § 13. Spremenilo se s tem ni skoraj nič, ker je srbski zakon deloma dobesedni prepis avstrijskega, z izjemo kazni, navedenih v prejšnjem § 1. in člena 6, ki je natančnejši glede pristojnosti borznega razsodišča. Ukinjene so pa s tem zakonom tudi nekatere določbe zakona s 4. januarjem 1903, d. z. št. 10, takozvanega zakona o terminski kupčiji, predvsem kar se tiče sodelovanja ministra za kmetijstvo pri ustanavljanju produktivnih (poljedelskih) borz.

Naivnejša je določba, da odobruje statut trgovinski minister. Na podstavi te določbe so stopila v veljavo pravila ljubljanske borze, čijih sestavni del tvorijo pravilnik razsodišča, ki je tudi čakal dve leti do publikacije v Uradnem listu, kjer je izšel 25. septembra 1924. Podlago tega pravilnika tvorijo členi XIII.-XXVII. uvodnega zakona k civilnopravdnemu redu. Borzne uzance pa si določa borzna uprava sama³. Te uzance, »predpise o poslovnih pogojih in pravilnike o ureditvi in opravljanju vseh borznih poslov«, veljajo seveda za vse posle, sklenjene na borzi, v kolikor stranke niso določile pismeno kaj drugega, dano pa je strankam, predvsem trgovcem, na voljo, da se poslužujejo teh uzanc tudi pri poslih zunaj borze. 12. marca 1925 so bile v Uradnem listu št. 26 publicirane: 1. obče uzance ljubljanske borze za blago in vrednote za trgovanje z blagom, 2. obče uzance za trgovanje z vrednotami, ki so v skladu s trgovinskim zakonikom, v mnogem pa podrobnejše. Bile so medtem malo izpremenjene in v Uradnem listu št. 88 l. 1924 so izšli neizbežni popravki. Ljubljanska borza ima še obče in posebne uzance za trgovanje z lesom, ki so že prevedene v italijanščino, ker je Italija glavni interesent za slovenski les, na-

² Po členu 7. je »pritožba« zoper odločbo razsodišča nedopustna. S tem pa gotovo ni izključena ničnostna tožba ali pritožba, n. pr. radi nevročitve tožbe.

³ Potrjuje in odobruje pa jih minister za trgovino in industrijo.

dalje uzance za trgovanje z žitom, vinom, krompirjem, stročnicami, prašiči, senom in slamo, kavo, sladkorjem in svečami. Velike važnosti je seveda odločba finančnega ministra, s katero se dovoljuje borzi trgovati z devizami in valulami od 1. junija 1927 »do nadaljnje naredbe«. Vse odredbe pravilnika o reguliranju prometa z devizami in valulami za beogradsko in zagrebško borzo se nanašajo glede ponudbe deviz tudi na borzo v Ljubljani. Najnovejši pravilnik od 28. decembra 1927 o obvezni ponudbi vseh iz inozemstva došlih deviz v prednakup narodni banki še vedno vzbuja mnogo dvomov in je vzrok nesigurnega položaja na borzah: Za ljubljansko borzo velja tudi zakon od 4. januarja 1903 d. z. 10, takozvani zakon o terminski kupčiji, ki izpreminja oziroma dopolnjuje stari zakon o organizaciji borz ex 1875. Prepoveduje borzne terminske kupčije v žitu in mlevskih izdelkih.

Dvomljivo je po razširitvi že navedenih členov srbskega zakona o borzah, v koliko veljajo določbe zakona iz l. 1903 za ljubljansko borzo. Gotovo je ostala v veljavi prepoved terminske kupčije v žitu in mlevskih izdelkih, kar pa je za ljubljansko borzo skoraj brez pomena, ker je promet z žitom ilak malenkosten.

(Dalje prihodnjič)

TO IN ONO

Davčni zakon

Dne 7. februarja t. l. je narodna skupščina z večino glasov sprejela davčni zakon in tako izpolnila dolgotrajno težnjo vseh davkoplačevalcev, da se izenačijo neposredni davki za vse pokrajine naše države in tako odstrani čustvo, ki je prevevalo prečane, namreč, da jih izkorišča v toliko zaželeni, svobodni lastni brač.

»Službene Novine« z dne 8. februarja so objavile tekst zakona o neposrednih davkih, ki predvideva sledeče davčne vrste:

Zemljiški davek, hišni davek, davek na podjetja, obrti in samostojne poklice (pridobnina), davek na rente, davek na dobiček podjetij, zavezanih javnemu polaganju računov (davek družb) in davek na nesamostojno delo ter poklice (davek nameščencev).

Po tem zakonu se pričnejo odmerjati in pobirati davki s 1. januarjem 1929. Le določila davka na donos in nesamostojno delo (službeni prejemki) stopijo v veljavo že dne 1. aprila 1928.

Skupni znesek vseh neposrednih davkov bi znašal 1348 milijonov dinarjev na leto, prištet pa je še po izjavi finančnega ministra davek na poslovni promet z vsoto 221 milijonov dinarjev letno in 100 milijonov dinarjev še dolgovanj davkov, tako da je pričakovati od vseh neposrednih davkov dohodek 1669 milijonov na leto.

Novi zakon odpravlja dohodnino znižuje sedanjí zemljiški in hišnonajemni davek ter pomenja olajšanje se-

danje pridobnine v zvezi z dohodnino za trgovino, obrt in industrijo, v kolikor prihajajo v poštev srednji dohodki. Nasprotno pa znači davek od podjetij, obrti in poklicev v najnižjih in najvišjih stopnjah višjo obremenitev, ko dosedanja obča pridobnina in dohodnina.

Na ta način sta zopet prizadeti trgovina in obrt, ki sta najbolj potrebni izdatnega znižanja davčnih bremen, ako si naj ohranite svojo eksistenčno zmožnost. V tem oziru bo zakon najprej potreben temeljite remedure.

Vendar radi nekaterih trdov ne smemo prezreti načelne važnosti novega zakona: Ustvarjen je temelj za enakomerno davčno obremenitev, enaka davčna praksa.

Storjen je prvi korak na polju davčne reforme, slediti pa mora še reforma taks in trošarin na osnovi pravičnega izenačenja. Gospodarske korporacije morajo sodelovati pri tem delu, državni činitelji pa naj upoštevajo njih upravičene in utemeljene predloge v korist in prospeh celokupnega narodnega gospodarstva.

Naše novo inozemsko posojilo

Finančni minister dr. Marković, ki je bil dalje časa odsoten v inozemstvu, je sklenil z večjo skupino angleških in ameriških bank pod vodstvom angleške banke Rothschild in ameriške banke Kuhn, Loewel Co. predpogodbo za posojilo v znesku 50 milijonov angleških funtov, to je po zdajšnjem kurzu 13.860 milijonov dinarjev. Posojilo se bo ime-

novalo »Posojilo za stabilizacijo in javna dela«. Namenjeno je torej za stabilizacijo dinarja in za izvedbo raznih javnih del, ki je zanje vlada že izdelala obsežen program. Ta bi obsegal dobo 6–7 let in zahteval za svoje uresničenje približno 15 milijard dinarjev. Največji del navedenega posojila se bo porabil za gradbo novih železniških prog, ostanek pa za nove ceste in melioracijske svrhe.

Ta dela so dosedaj zelo obremenjevala državni proračun, z novim posojilom pa se bodo lahko izločile vse investicije ter se prevalele nanj.

Posojilo se bo realiziralo v obrokih, ki se bodo izplačali na zahtevo naše vlade za izvedbo posrednih predvidenih del. Vlada mora od časa do časa predložiti načrt za nameravana dela z aproksimativnim proračunom.

Prva emisija je predvidena v znesku 12 milijonov angleških funtov, to je 3.300.000.000 dinarjev, ter bo realizirana — če bo pogodba odobrena — koncem marca ali najpozneje začetkom aprila t. l. S tem posojilom je anulirano posojilo, najeto pri skupini Blair l. 1922. Doleželj neizplačane vsote iz tega posojila se sploh ne realizirajo, že izplačana vsota pa se bo obračunala pri tem posojilu.

Carancije, katere mora nuditi država za novo posojilo, so v glavnem sledeče:

Hipoteke in zastavnice, ki jih je imela doslej bančna skupina Blair, to je čisti dohodek državnih monopolov, čisti dohodek carin in del brutto-dohodka državnih železnic. Razen tega pa zastavi država še ves čisti dohodek iz davka na poslovni promet.

Emisijski tečaj se bo določil za vse emisije posebej po predhodnem sporazumu. Obrestna mera je po sklenjeni pogodbi maksimirana in bo znašala predvidoma 4–5%. Amortizacija se bo vršila polletno potom odkupa oblagacij na borzi.

Pogodba je za banke obvezna takoj, za državo pa, ko jo je odobril ministrski svet. Če se prvi obrok posojila v 6 mesecih ne realizira, poslana pogodba brezpredmetna.

Iz navedenih izjav finančnega ministra dr. Markovića ne razvidimo ničesar določnega, preciznega: izražena je samo »dobra volja« angleških in ameriških bankirjev, da nam nudijo posojilo, ne vemo pa še za jasne pogoje, za emisijski kurz, obresti i. dr. Med garancijami se naveda tudi davek na poslovni promet. Mislimo, da pač popolnoma zadoščajo ostale garancije in

da je malo umešno in državniško, zastavljati ta davek, ko vsi gospodarski krogi zahtevajo njega ukinitve, ker ovira razvoj trgovine in gospodarstva sploh.

Poudariti je, da nam je posojilo z ozirom na investicijske potrebe in budžetski položaj nujno potrebno. Ako ga dosežemo, pa se mora zares uporabiti v produktivne svrhe, to je v investicijah, ki se bodo s časom same obrestovale in amortizirale, kajti v nasprotnem slučaju bi pomenilo le novo, ogromno obremenitev vseh davkoplačevalcev.

Celokupni izvoz naše države v l. 1927

Do podatkih Generalne direkcije carin je dosegla vrednost našega izvoza v l. 1927 6.400.253.665 Din, to je za 1.418.027.029 Din ali 18,11% manj, ko v letu 1926. Padec izvoza je povzročila v glavnem slaba žetev. Medtem ko smo v l. 1926 izvozili za 846.092.658 Din pšenice, znaša analogna vsota za l. 1927 samo 195.522.345 Din. Pri koruzi je razmerje 1.330.652.760 dinarjev napram 337.194.527 Din, pri moki 156.804.860 in 56.189.500 Din, pri slivah 223.587.939 in 156.517.012 Din, pri hmelju 206.547.849 in 197.666.298 Din. Zvišal pa se je izvoz živine od 922.395.703 na 1.137.907.000 dinarjev. Večina porasta odpade na svinje, malo živino in perutnino, izvoz goved in konj je pa nekoliko nazadaval. Izvoz živalskih produktov se je zmanjšal od 656.398.842 na 583.101.713 dinarjev, pri čemer gre predvsem za znižan eksport jaje.

Iz navedenih podatkov je razvidno, kako važni postavki tvorita v našem izvozu poljedelstvo in živinoreja; od njih zavisi v veliki meri stanje naše trgovinske bilance in zato bi jima morala država v interesu občega gospodarskega procvita posvečati temeljito skrb i z intenzivnim pospeševanjem doma i z zadošno zaščito v trgovinskih pogodbah z drugimi državami.

Ekonomski položaj v Albaniji

V toku poslednjih 6 let je zaznamovala Albanija redno deficit v proračunu, izvzemši l. 1923/24, ko so bili dohodki in izdatki skoro izenačeni. Najmanjši je bil deficit v l. 1926/27, saj je znašal samo 93.347 albanskih frankov. V l. 1925/26 pa je štel 7.441.992 fr.

Dohodki v letu 1926/27 so znašali 23.009.260 fr., kar predstavlja maksimum, ki je zabeležen v toku poslednjih let. Izdatki pa so šli 23.102.107 fr. ter bili večji ko v l. 1925/26. Glavno obremenitev budžeta značijo izdatki za vojsko.

V poslednjem času posveča Albanija posebno pažnjo popravi prometnih zvez in graditvi novih potov, ki naj zvežejo med seboj glavne trgovske in mestne centre.

Med državo in albansko Narodno banko je zaključen sporazum, v katerem se je slednja zavezala, da bo zavarovala službo državne blagajne.

Vse finančne inšpekcije, državna oblastva, zasebna društva in ustanove, ki morajo vršiti plačila državni blagajni, jih morejo opraviti v albanski valuti pri vsaki podružnici Narodne banke. Kot dokaz, da se je plačilo izvršilo, se prizna samo receptis banke, podpisan od pooblaščenega uradnika.

V pogledu izvozne trgovine še niso znani definitivni podatki, ceni pa se, da bo znašala vrednost izvoza približno 20 milijonov zlatih frankov. Ta številka bi značila velik napredek, kajti l. 1920 je znašala vrednost izvoza samo 1,5 milijona zlatih frankov.

Uvoz je navadno variiral med 17,5 in 23,5 milij. zlatih frankov, izvzemši leta 1922, ko je bil izredno majhen. Glavni izvozni predmeti so poljedelski produkti.

Za pospeševanje poljedelske produkcije in izvoza se je izdelal poseben zakonski projekt, ki predvideva dajanje kratkoročnih posojil.

Svetovna produkcija strojev

Društvo nemških zavodov za gradbo strojev je objavilo prilikom svetovne gospodarske konference spomenico o produkciji strojev.

Celokupna svetovna proizvodnja strojev je od leta 1913, računano v predvojni vrednosti, narasla za 46,5%. Radi nepopolne izrabe proizvodne kapacitete je znašalo zvišanje dejanske produkcije v l. 1925 napram 1913 samo 10%. Delež glavnih proizvodnih dežel na skupni produkciji pa se je bistveno spremenil. Tako je narasel delež Zedinjenih držav Severne Amerike od 50% v l. 1913 na 57% v l. 1925, delež Velike Britanije od 11,8% na 13,6%, medtem ko je padel delež Nemčije od 20,6% na 13,1%. Tudi druge države so v primeri z letom 1913 nazadovale v produkciji strojev. Proizvodna zmogljivost je narasla v Ameriki (na podlagi predvojni vrednosti) za 67%, v Nemčiji pa za 120%. Enozna svetovna konjunktura pa se v strojni industriji od vojne sem ni zopet razvila.

Angleška trgovinska in plačilna bilanca

Angleški izvoz, ki je v letu 1926 radi rudarskega štrajka silno oslabil, je v

toku leta 1927 zopet narasel, uvoz pa se je zmanjšal. Izvoz je dosegel vrednost 709 milijonov funtov napram 682 mil. v letu 1926, 773 mil. v letu 1925 in 801 mil. v letu 1924. Uvoz pa je znašal 1209 mil. napram 1240 mil. v letu 1926, 1320 mil. v letu 1925 in 1277 mil. v letu 1924.

Na ta način se je znižal trgovinski deficit v minulem letu na 393 mil. napram 465 mil. v letu 1926. Pri tem je treba tudi upoštevati, da je pred vojno v l. 1913 znašal deficit angleške trgovinske bilance 134 mil. funtov šterlingov.

Obnova dela v premogokopih ni napredovala v taki meri, da bi doseglo angleško gospodarstvo predvojno stanje. Poleg števil iz trgovinske bilance je razvidno to še iz števil o brezposelnosti. Število brezposelnih znaša stalno nad 1 milijon, to je 10–12% celokupnega števila delavstva, ki so zavarovani za slučaj brezposelnosti.

Aktivum zlate bilance pa se je v toku preteklega leta zboljšal za celih 400 mil. funtov in to v glavnem radi dohodkov trgovske mornarice ter kapitalov, naloženih v inozemstvu. Upoštevati pa je treba, da so bili v minulem letu znatni administrativni iznos, ki se morajo izplačevati za vojne dolge v Zedinjene države Amerike.

Kot pasivum plačilne bilance se morajo vpisati tudi emisije, ki se vrše na račun inozemstva, s katerimi se London zamenjuje, da ga ne bi prekosil New York kot denarni in finančni trg.

Te okoliščine pojasnjujejo, zakaj Angleška banka ne zniža eskomptne mere. Z obzirom na opasnost, da bi mogla taka mera povzročiti selitev kapitala, ki ga je pritegnil London baš radi te visoke mere.

Gospodarski položaj v Avstriji

Leto 1927 je poteklo za Avstrijo v znamenju mirnega gospodarskega napredka. Politični viharji, ki so mimogrede motili državno ravnotežje, so se polagoma umirili. Inflacijsko konjunkturo, katere posledice so se občutile še leta 1926 na številnih poljih, so nadomestile zdravejšie razvojne tendence, ki so zopet popolnoma uveljavile vrednost dela.

Če tudi trpi poslovno življenje v mnogih panogah radi pomanjkanja kapitala, pričajo vendar zmanjšanje števila konkurzov, povečanje obkora v zunanji trgovini, predvsem pa bistveno zboljšanje v pogledu brezposelnosti o konjunktornem napredku.

Mogočno je napredovala elektrifikacija, v industriji sami se uvajajo ameriške poslovne metode in racionalizacijska stremjenja se izražajo praktično v obliki v gospodarskem oziru koristnih fuzij in interesnih združenj.

Take koncentracije je zaznamovati predvsem v bankah, v metalni industriji in pivovarnah.

Zmanjšanje brezposelnosti je šlo paralelno z zvišano zaposlitvijo v industriji. Zadnja dva meseca leta 1927 pa kažeta zopet neznatno poslabšanje, ki je v zvezi s sezonskim konjunktornim poslabšanjem v zimskih mesecih. V zunanji trgovini izkazuje izvoz i uvoz naraščujoče število, vendar prenaša Avstrija še vedno velik trgovinski pasivum.

Kljub temu pa se presoja ugodno razvoj avstrijske plačilne bilance, v prvi vrsti radi dotoka tujcev, ki je združen z eksportom avstrijskih, posebno dunajskih, kvalitetnih izdelkov.

V trgovinskopolitičnem oziru je omejitvi tarifni dogovor, sklenjen med Avstrijo in Češkoslovaško v juliju 1927, ki je uredil promet med obema državama.

Trgovinska pogajanja z Ogrsko in Jugoslavijo pa še niso prišla do pozitivnega zaključka.

Da inozemstvo zaupa avstrijskemu gospodarstvu, dokazujejo razna posojila. Najvažnejše izmed njih, posojilo dunajski mestni občini, bo obrodilo v letu 1928 mnogo koristnih sadov. Bistveno poživljenje vsega gospodarskega življenja pa pričakujejo gospodarski krogi od velikega notranjega zveznega posojila, ki bi ga naj prinesla že bližnja bodočnost.

Mednarodni sejem v Lyonu

Prihodnja revija mednarodnega sejma v Lyonu se bo višila od 5. do 18. marca 1928.

Ta manifestacija, ki bo razstavila vzorce produkcije 20 držav, bo šlela približno 300 udeležencev več, ko ona v letu 1927.

Koncem februarja bo izšel katalog vseh udeležencev, nekateri katalogi pa bodo vsebovali tudi natančen seznam vseh razstavljenih predmetov v angleškem, španskem in nemškem jeziku.

Sejski komite dovoljuje brezplačen posej sejske palače vsem, ki se izkažejo s potrebno sejsko legitimacijo (carte d'acheteur). Za vse informacije in kataloge — proti nakazilu 10 fr. — se je obračati na naslov:

L'Administration de la Foire Internationale de Lyon, Hôtel de Ville, Lyon.

DRUŠTVENE VESTI

7. odborova seja Trgovskega društva »Merkur« za Slovenijo v Ljubljani se je vršila v ponedeljek, dne 6. februarja 1928 ob 8. uri zvečer v dvorani Zbornice T. O. I. v Ljubljani. Vodil jo je društveni predsednik g. dr. Fr. Windischer. Sklenjeno je bilo, da se društvo udeleži proslave šestdesetletnice gospe Franje Tavčarjeve. — Na sejo povabljeni ravnatelj velesejma g. Dular je obširno popisal način prireditve zamišljene razstave izložbenih oken v okviru letošnje pokrajinske razstave »Ljubljana v jeseni«. Po živahni in vsestranski debati je prišel odbor do zaključka, da bi bilo najumestneje aranžirati na tej razstavi revijo blaga ljubljanskih trgovcev v reklamne svrhe brez tekmice izložbenih oken. V to svrho bo stopilo društvo v sliki z načelstvom gremija trgovcev v Ljubljani in priredilo pismeno anketo, da se ugotovi razpoloženje interesentov. — Gospodar g. Jurjovec je sporočil, da je inventar v popolnem redu, vodja pisarne g. Černe pa je podal poslovno poročilo o tekočih poslih pisarne, o stanju članstva in društvenih knjig. Ob 10. uri zvečer je g. predsednik zaključil sejo.

Smrtna kosa. Naš Merkur je izgubil v prejšnjih dneh dva dobra svoja člana. V torek 14. februarja t. l. je preminul g. Ignac Zargi, trgovec na Sv. Petra cesti, 17. februarja t. l. pa g. Josip Vafovac, trgovec na Rimski cesti. — Ohranimo ju v blagem spominu. Preostali naše iskreno sožalje! **Tajnik**

Mesto cvetja na grob gospe Grete Trdina je daroval gospod Fran Kovač, trgovec, Ljubljana, Rožna ulica 4, Din 200 — podpornemu skladu Trgovskega društva Merkur za Slovenijo v Ljubljani. — Najiskrenejša hvala! **Blagajnik**